

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
Μάρτιος 2008
τεύχος 164 • 5 €

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα
Έτήσια (12 τεύχη): 40 €
Έξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €
Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €
Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

Ευρώπη, Κύπρος
Έτήσια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες
Έτήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:
Άγγελος Ελεφάντης
Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύποκ. 132 άριθ. λογαριασμού
401740-48 (παρακαλούμε να
αναγράφεται τό όνομα του
καταθέτη)
ή
μέ ταχυδρομική έπιταγή
στη διεύθυνση του περιοδικού
Γιά τούς συνδρομητές
του έξωτερικού:
IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324
0174 048
SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Ελεφάντης
Ζωναρά 10, Αθήνα 11472
τηλ. 210-6470079 &
fax: 210-6470696
e-mail: poliths@otenet.gr

Κωδικός: 1572

Εκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.
Άγαθίου 3,
Αθήνα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Γιάννης Μπαλαμπανίδης, Έξήντα χρόνια φαγούρα	5
Λουδοβίκος Κωτσονόπουλος, Δημοκρατία της Μακεδονίας: αυτή ή οίκεία άγνωστη	7
Γιώργος Β. Ριτζούλης, Είναι τρελοί αυτοί οί Ρωμαίοι	9

Βασίλης Ζουναλής, 1968-2008: Τετελεσμένη καί παρούσα ιστορία της Άνανεωτικής Άριστεράς	13
Νίκος Θεοτοκάς, Μιά έναλλακτική τελετή καθομολόγησης	16
Λουί Άλτουσέρ, Μάης «φοιτητικός» ή «έργατικός»	21
Δημήτρης Χασάπης, Κοινωνικές διαστάσεις της μαθηματικής πρακτικής	29
Παύλος Πανταζής, Ψυχολογίες καί μεθοδολογίες	33

Παναγιώτης Νοῦτσος, Στάθης Γουργουρήs Έθνος-όνειρο. Διαφωτισμός καί θέσμιση της σύγχρονης Ελλάδας	39
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Η έκσταση της τρέλας	42
Νίκη Κώτσιου, Όραμα αιώνιας ζωής	45
Έπιστολή Βασίλης Γ. Δρογκάρης, Νεο-έλληνες: ένas άπνους κόσμος	47
Άπό τίς τελευταίες εκδόσεις	49

Έξώφυλλο: Μάρκ Σαγκάλ, Τσάρλι Τσάπλιν, 1925

ΜΑΗΣ «ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΣ» Ή «ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ»

Σχετικά με τή μελέτη του Μ. Βερρέ για τόν «φοιτητικό» Μάη

του Λουί 'Αλτουσέρ

Ιάβασα τό ἄρθρο πού ὁ Μισέλ Βερρέ ἀφιέρωσε στόν «φοιτητικό Μάη, ἢ οἱ ὑποκαταστάσεις» (*Pensée*, ἀρ. 143, Φεβρ. 1969). Θά ἤθελα νά σημειώσω τό πραγματικό ἐνδιαφέρον πού μοῦ προξένησε ἀλλά καί τίς ἐπιφυλάξεις μου.

Οἱ ἀρετές τῆς ἀνάλυσης τοῦ Βερρέ

Τό ἄρθρο του Βερρέ ἔχει, δικαιοματικά, τρεῖς ἀρετές.

1. Ἀπό ὅσο γνωρίζω, εἶναι τό πρῶτο κείμενο πού ἕνας κομμουνιστής ἀφιερώνει σέ ὀρισμένες μορφές τῆς φοιτητικῆς ιδεολογίας τοῦ Μάη. Μ' αὐτή τήν ἔννοια ἀναπληρώνει ἕνα σημαντικό κενό στήν ὑπάρχουσα γαλλική μαρξιστική φιλολογία.

2. Ἀπό ὅσο γνωρίζω ἐπίσης, εἶναι μιά ἀπό τίς πρῶτες ἀναλύσεις ἡ ὁποία, μέ εὐκαιρία ἕνα σχετικά προνομιακό ἀντικείμενο (τή θεαματική ἀνάδυση τῆς φοιτητικῆς ιδεολογίας σέ μιά οἰκονομική καί πολιτική συγκυρία γνωστή, τουλάχιστον στίς γενικές της γραμμές), ἐπιχειρεῖ νά σχεδιάσει μιά θεωρία τῶν μηχανισμῶν πού ἐμπλέκονται στή διαλεκτική τῶν μορφῶν μιᾶς δεδομένης ιδεολογίας ὅταν ἔρχεται ἀντιμέτωπη ἀφ' ἐνός μέ τίς πραγματώσεις της καί ἀφ' ἐτέρου μέ τήν πραγματικότητα. Στόν ὀρίζοντα τοῦ δοκιμίου τοῦ Βερρέ τίθεται ἕνα πραγματικό πρόβλημα πού προφανῶς ξεπερνᾷ τό ἄμεσο ἀντικείμενο τῆς ἀνάλυσής του: τό πρόβλημα τῆς συγκρότησης μιᾶς μαρξιστικῆς θεωρίας τῶν μηχανισμῶν τῆς ιδεολογίας καί τῶν μεταμορφώσεων πού ἡ διαλεκτική αὐτῶν τῶν μηχανισμῶν ἐπιβάλλει στίς ἴδιες τίς μορφές τῆς θεωρούμενης ιδεολογίας.

3. Τό κείμενο τοῦ Βερρέ ἔχει, τέλος, τήν πολύ μεγάλη ἀρετή, καί τό πολιτικό θάρρος ἐπίσης, νά ἐπικαλεῖται τό πολιτικό καθήκον γιά «κοινό ἀγῶνα» μέ τούς «ἀριστεριστές» φοιτητές, πιό συγκεκριμένα νά τό ἐπικαλεῖται μέ ὅρους «ἐνότητας δράσης», «στό συγκεκριμένο πεδίο», «σέ συνάρτηση μέ τόν κοινό ἐχθρό καί

τούς κοινούς στόχους». Αὐτή ὅμως ἡ ἐπὶ κλήση γίνεται μέ λίγα λόγια, στά πεταχτά, καί ὑπάρχει κίνδυνος νά περάσει ἀπαράτηρητη.¹ Ἔργο πράγματι πολύ δύσκολο, ὄχι μόνο ἐξαιτίας τῶν προκαταλήψεων καί τῆς ἄγριας καχυποψίας πού βασιλεύει, ἀλλά κυρίως ἐξαιτίας τῶν αἰτιῶν πού δημιουργοῦν τίς ἐν λόγω καχυποψίες καί προκαταλήψεις, ἐξαιτίας τῆς ἐντασῆς τους, πού κατά τή γνώμη μου κανεῖς ἀκόμη δέν τίς προσέγγισε μέ τήν ἀπαιτούμενη ἀξίωση ἐπιστημονικῆς ἀντικειμενικότητας.

Νομίζω ὅτι θά ἦταν πλάνη καί ἀδικία νά ὑποτιμηθοῦν αὐτές οἱ τρεῖς ἀρετές, ἰδίως ἡ τελευταία.

Ἐχοντας ὥστόσο ἀναγνωρίσει αὐτές τίς τρεῖς ἀρετές, καί σέ συνάρτηση μέ τό ἴδιο τό θεωρητικό καί πολιτικό ἀντικείμενο τοῦ Βερρέ, εἶναι ἀνεπίτρεπτο, κατὰ τή γνώμη μου, νά σιωπήσει κανεῖς γιά τά ἐλαττώματα αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νά τά ἐξετάσω ἐν συντομία καί κατά σειρά σπουδαιότητας. Θά προσπαθῶ νά δώσω, στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, μιά θετική διάσταση στήν κατά τή γνώμη μου ἐπιβεβλημένη κριτική.

Μιά γλώσσα στρουφνή, ἐπιτηδευμένη, ἐσωστρεφής

Καθένας πού θά ἐπιδιώξει νά διαβάσει τό δοκίμιο τοῦ Βερρέ θά τοῦ ἀναγνωρίσει κατ' ἀρχήν ὅτι εἶναι ἰδιαίτερα στίλβον· μάλιστα ἐξαιρετικά στίλβον. Αὐτό τό χαρακτηριστικό προδίδεται ἀμέσως ἀπό τή γλώσσα του, ὑπερβολικά στρουφνή, πυκνή, ἐπιτηδευμένα ἐλλειπτική, φορτωμένη μέ ρητορικά σχήματα, ὑπερφορτωμένη ἀπό ἕνα ἐσωστρεφές λεξιλόγιο.

Ἀμφιβάλλω ἂν κάποιος σύντροφος ἐργάτης θά μποροῦσε νά διαβάσει μέ ἄνεση, ἢ ἀκόμη ἀπλῶς νά διαβάσει αὐτό τό κείμενο, μακροσκελές καί πυκνό ταυτόχρονα, κομμένο σέ μικρά ἀποφαντικά κεφάλαια, τιτλοφορημένα μέ ἐκπληκτική ἐπιτήδευση. Ἦδη, κατὰ τή γνώμη μου, πρόκειται γιά σοβαρό πολιτικό μειονέκτημα. Γιατί οἱ ἐργάτες σύντροφοί μας, πού παρήλασαν ἔχοντας στό πλευρό τους τούς φοιτητές στήν ἐνθου-

* Τό ἄρθρο τοῦ Λουί 'Αλτουσέρ, πού γράφτηκε στίς 15 Μαρτίου 1969, δημοσιεύθηκε στό περιοδικό *Pensée*, τεύχος 145 (Ἰούνιος 1969). Πρωτοδημοσιεύθηκε στά ἑλληνικά, σέ μετάφραση Ἀγγελου Ἐλεφάντη, στόν *Πολίτη*, τεύχος 91 (Μάης 1988).

1. Στίς σ. 35-36 τοῦ κειμένου του.

σιώδη και γιγαντιαία διαδήλωση της 13ης Μαΐου, που συχνά στίς πύλες των εργοστασίων είδαν τους φοιτητές να τους συναντούν, για να τους γνωρίσουν ή να τους προσφέρουν τίς υπηρεσίες τους, ή να μάχονται στο πλευρό τους σε άπειρες περιπτώσεις —«αίσθανόμενοι» ότι οι φοιτητές δεν κινούνταν στο ίδιο μήκος κύματος με αυτούς—, οι σύντροφοί μας εργάτες δικαιούνται ν' ακούσουν μία καθαρή και αναγνώσιμη εξήγηση για τίς ιδιαίτερες ιδεολογικές μορφές που διέπνεαν τους φοιτητές τον Μάη, για την προοδευτική δύναμη του μαζικού τους κινήματος, για τίς αρετές τους αλλά και για τά λάθη τους, για τη λογική τους που συχνά τους έφερε σε άμηχανία, για τίς αντιδράσεις τους. Άπ' αυτή την άποψη, που είναι πολιτική, τό άρθρο του Βερρέ μου φαίνεται ότι είτε πρέπει να χάνει τους εργάτες αναγνώστες του, είτε να τους διαφωτίζει πολύ άσχημα, να θολώνει τίς ιδέες τους με την παράξενη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο και με την ανεπάρκεια των αναλύσεών του.

Ψυχοκοινωνιολογία ή μαρξιστική ανάλυση;

Πάω πίο πέρα. Δεν νομίζω εξάλλου ότι τό κείμενο αυτό, που προφανώς συντάχθηκε για φοιτητές, και μόνο για φοιτητές, βρίσκει πραγματικά τό σκοπό που προφανώς προτίθεται να εξυπηρετήσει. Φοβάμαι ότι ο Βερρέ φαντάστηκε ότι θά γινόταν ακουστός από τους φοιτητές επειδή θά μιλούσε τη γλώσσα τους, τη γλώσσα που νομίζει ότι ήταν ή γλώσσα της «κυρίαρχης στο φοιτητικό χώρο πολιτιστικής νομιμοφροσύνης».

Όμως όσα γνωρίζω για τό λόγο που οι φοιτητές μίλησαν τον Μάη και που ακόμη μιλούν διαψεύδει ως προς τό κύριο αυτή την πεποίθηση. Εκτός από μερικούς αναρχικούς επηρεασμένους από τά θέματα της σεξουαλικής ή άλλης «απόλαυσης», οι πίο συνειδητοποιημένοι φοιτητές δεν μίλησαν για «σύση» των όδοφραγμάτων, για δείκτη «έπιτρεψιμότητας», για Μεσοίς της Παιδαγωγικής Δευτέρας Παρουσίας, για φαντασιστικά πεδία, για χαρισματικότητα, για τίς μεγάλες αγχώδεις φαντασιώσεις, για Τυφλή Έπιτήρηση, για Ήμιπληγικές Κριτικές. Αναφέρω μόνο αυτές τίς εκφράσεις από την πληθώρα παρόμοιων διατυπώσεων. Άπ' όσο γνωρίζω, τά περισσότερα κείμενα του Μάη, παρά τίς συγχύσεις και τά λάθη τους, μιλούσαν μία αρκετά διαφορετική γλώσσα, και οι άφισες ήταν γραμμένες στη γλώσσα όλου του κόσμου.

Γνωρίζω πώς θά μου αντιτάξουν ότι ή γλώσσα του Βερρέ, όντας ή αναλυτική γλώσσα της «μαρξιστικής κοινωνιολογίας», όντας γλώσσα *έπιστημονική* (και αν ήταν έτσι, θά τό έδικαιούτο άπολύτως), *οφείλει να είναι διαφορετική* από εκείνη των φοιτητών, διαφορετική κι από εκείνη με την οποία εξέφρασαν τίς διεκδικήσεις τους και τίς προσδοκίες τους και από εκείνη με την οποία προσπάθησαν να «θεωρητικοποιήσουν» τη δράση και τίς έλλειδες τους. Συμφωνώ, έδώ όμως είναι που τά πράγματα γίνονται σοβαρά!

Διότι αν ή ύποκειμενική πρόθεση του Βερρέ, ή πρόθεσή του δηλαδή να στοχαστεί θεωρητικά τη διαλεκτική των μηχανισμών μιας έν δράσει ιδεολογίας, απαιτεί την επί τόπου έπεξεργασία θεωρητικών έννοιών, οι έννοιες αυτές πρέπει να είναι *μαρξιστικές*. Είμαστε όμως ύποχρεωμένοι να διαπιστώσουμε ότι τό βάθος των εκφράσεων που ο Βερρέ χρησιμοποιεί με μία έπιμονή που άγγίζει την αυταρέσκεια, αν και είναι φορτισμένο από θεωρητικές άντιλήψεις, στην πραγματικότητα, κουβαλά μαζί του θεωρήσεις που, ενώ ύπαινίσσονται πραγματικά προβλήματα και μίαν αναγκαία μέν άλλα μή έπεξεργασμένη ακόμη μαρξιστική θεωρία, δεν έχουν και πολύ να κάνουν μ' αυτήν την τελευταία. Η όρολογία του, όταν τουλάχιστον μιλά για ιδεολογία —την όποια άλλωστε όνοματίζει μ' έναν όρο που δεν αφήνει άμφιβολίες: «τό κοινωνικό φαντασιακό»—, τέμνεται συνεχώς με μίαν άλλη όρολογία που *έμφανίζεται ως πρωτοποριακή στη Γαλλία* και που χρησιμοποιήθηκε σε εργασίες των Μπουρντιέ και Πασσερόν, εργασίες άλλωστε αξιόλογες στον καιρό τους. Και πρέπει να είπωθεί ότι αυτή ή όρολογία δεν είναι παρά μείγμα όρολογίας του Βέμπερ, του Ντυρκέμ και ψευτοφοροδισμού, με δυό λόγια *ψυχοκοινωνιολογική*, δηλαδή μή έπιστημονική. Ο Βερρέ, άναμφίβολα, θά έκπλαγεί διαβάζοντας ότι οι αναλύσεις του για τη φοιτητική ιδεολογία άπορρέουν όχι από τη «μαρξιστική ιδεολογία» που επικαλείται αλλά από την κοινωνική ψυχολογία. Όστόσο άρκεί να άνατρεξει κανείς στο πρώτο κεφάλαιο του δοκιμίου του (ό δείκτης έπιτρεψιμότητας, ό δείκτης τόλμης, ό δείκτης άριστοκρατισμού, οι πριγκηπικές έξεγέρσεις) για να διαπιστώσει ότι *επιδίδεται σε μία περιγραφή καθαρά ψυχοκοινωνιολογική των «νομιμοποιήσεων» των φοιτητών επικαλούμενος κάποιον είδος άφρημένης «φοιτητικής συνθήκης»*, διότι ή περιγραφή αυτή άποσιωπά έντελώς την οικονομική, πολιτική και ιδεολογική κατάσταση που προσέφερε τό πεδίο για την ιδεολογική εξέγερση του Μάη. Ότι ο φοιτητικός κόσμος είναι μία «μεταβατική ομάδα» άνάμεσα στην οικογένεια που εγκαταλείπει και την έπαγγελματική ζωή στην όποια ακόμη δεν έντάχθηκε, άνάμεσα στην ήμιμάθεια και τη γνώση, άνάμεσα στην ήθική στάση και την πολιτική ότι αυτή ή «συνθήκη» «έπιτρέπει» στους φοιτητές περισσότερη «έλευθερία» παρά στους εργάτες και τους άλλους εργαζόμενους, ακόμη και τους διανοούμενους ότι γιοι άστών μικροαστών, «κατόχων της πολιτιστικής νομιμοφροσύνης στην όποια ή κοινωνική τάξη αυτόστοχάζεται, επικυρώνεται και δικαιώνεται», άποκτούν την «άριστοκρατική έπιθυμία» να συνταράξουν τίς «Κατεστημένες Άξίες» ότι σ' αυτή τη φαινομενική «έλευθερία» ένδίδουν σε «φαντασιώσεις» όπου ή «κυοφορία της άρχής της ήδονής» πραγματώνεται άνέξοδα — ποιός θά τό άρνιόταν; Άλλά και ποιός θά άρνιόταν ότι αυτές ήταν πάντοτε οι *συνθήκες ύπαρξης των φοιτητών*, ότι άνέκαθεν ή φοιτητική νεολαία, ιδίως ή «χρυσή», έπαιζε τό παιχνίδι της «νεότητας που φεύγει» για να

σκανδαλίζει τούς Πατέρες της και την Κοινωνική Τάξη; Τί μᾶς μαθαίνει μιά ανάλυση τόσο γενική γιά τή μεγάλη ιδεολογική εξέγερση τοῦ Μάη, ιδίως σέ ὅ,τι τήν διακρίνει ἀπό ἐξεγέρσεις ὅπως ἡ «σουρεαλιστική» τήν ἐπαύριο τοῦ Α΄ παγκοσμίου πολέμου ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ αἰσθητικο-αντικληρικαλική ιδεολογία εἴτε ἀπό τίς φασίζουσες καί μετὰ ταῦτα φασιστικές ἐξεγέρσεις πού πλημμύρισαν τίς περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, μετὰ τό 1927 στήν Ἰταλία, τό 1933 στή Γερμανία, πού ἀπειλήσαν ἀκόμη καί τή Γαλλία ἀπό τό 1932 ὡς τόν πόλεμο;

Οἱ πολιτικές συνέπειες μιᾶς ἀναλυτικῆς ἀστοχίας

Οἱ δύο ἐπόμενες προτάσεις εἶναι ἐπακριδῶς ἀντιστρέψιμες: 1) Ἄν δέν ὀριοτοῦν οἱ συγκεκριμένες οἰκονομικές, πολιτικές καί ιδεολογικές συνθήκες πού θεμελιώνουν καί ἐπομένως διαστέλλουν τίς διάφορες αὐτές ἐξεγέρσεις, ἐγκαταλείπουμε κάθε ἀνάλυση πραγματικά κοινωνιολογική καί ξεπεφτουμε στό κοινό τους ὑπόστρωμα: τήν ψυχοκοινωνιολογική ἀνάλυση. 2) Ἄν, γοητευμένοι ἀπό τούς «δείκτες ἐπιτρεψιμότητας», «τόλμης» καί «ἀριστοκρατισμοῦ», χρησιμοποιοῦμε μόνο τή γλώσσα τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας, ἀναπόφευκτα χάνουμε τούς λόγους γιά τούς ὁποίους μιά συγκεκριμένη φοιτητική εξέγερση ἀποβαίνει αἰσθητική, φασιστική ἢ προοδευτική.

Δέν ὑπάρχει ἀνάγκη νά τονιστεῖ ὅτι πολιτικά οἱ συνέπειες εἶναι πελώριες διότι παραπέμπουν ὅλους τούς ἀναγνώστες σέ μιά ἄχρονη «οὐσία» τῆς μεταβατικῆς «ἐλευθερίας» τῆς σπουδαστικῆς νεολαίας, ὅπου καθένας, εἴτε ἐστὲν εἴτε φασίστας εἴτε προοδευτικός, μπορεῖ ἀνέξοδα νά βρεῖ τό βόλεμά του.

Νά τί μπορεῖ νά μᾶς διαφωτίσει πάνω σέ ἓνα σημεῖο, τέλεια ὡστόσο προσδιορισμένο ἀπό τούς κλασικούς τοῦ μαρξισμοῦ: καμιά ἀνάλυση μιᾶς δεδομένης ιδεολογίας, καί κατὰ μείζονα λόγο τῶν συγκεκριμένων μορφῶν ὅπου ἐκδηλώνονται οἱ μηχανισμοί της, δέν εἶναι δυνατή χωρίς ἀναφορά στίς *ιδιότυπες ιστορικές συνθήκες* πού τῆς χρησιμεύουν ὡς πεδίο καί ὡς ὑπόστρωμα. Ὅμως ὁ Βεργέ δέν καταπιάνεται μέ τήν ἀνάλυση τῶν ιδιότυπων οἰκονομικῶν, πολιτικῶν καί ιδεολογικῶν συνθηκῶν πού γέννησαν, ὄχι μόνο στή Γαλλία ἀλλά σέ ὁλόκληρο τόν κόσμο, τήν ιδεολογική εξέγερση τῆς σπουδαστικῆς νεολαίας. Ἐπεται μιά διπλή συνέπεια:

1. Ὁ Βεργέ, στό ἐπίπεδο τῶν ἐννοιῶν πού χρησιμοποιεῖ, ἀναγκάζεται νά καταφύγει στό μείγμα ψευδοεννοιῶν δεμπεριανού-ντυγκεμικοῦ καί φρουδικοῦ τύπου, στό ἀμάλαγμα πού ἀποτελεῖ τό βάθος κάθε ψυχοκοινωνιολογικῆς «θεωρίας». Πράγματι, αὐτές οἱ ψευδοέννοιες «ἰσχύουν» γιά ὅλες τίς ιδεολογικές ἐξεγέρσεις, ὅποιαδήποτε κι ἂν εἶναι ἡ πολιτική τους τάση, ἄρα καί ἡ ἐμβέλειά τους: ἐξεγέρσεις στιγμιαίες ἢ μακρᾶς διάρκειας, ἐπιφανειακές ἢ σοβαρές, αἰσθητικές, φασιστικές ἢ προοδευτικές.

2. Στό πολιτικό ἐπίπεδο οἱ συνέπειες εἶναι φανερές. Καθώς δέν μᾶς ἐξηγεῖται ὅτι ἡ παγκόσμια ιδεολογική εξέγερση τῆς μαθητικῆς καί φοιτητικῆς νεολαίας εἶναι ἓνα ἀπό τά σημαντικά ἀποτελέσματα τῆς ἀγωνίας τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ· καθὼς δέν μᾶς ἐξηγεῖται ὁ ρόλος τῶν παραδειγμάτων τῆς Ἀλγερίας (ὁ Βεργέ λέει ὅτι «ἡ φοιτητική ὁμάδα εἶναι χωρίς μνήμη»! Μπορῶ νά τόν βεβαιώσω ὅτι ὁ πόλεμος τῆς Ἀλγερίας ἄφησε βαθιά ἱχνη στή μνήμη τῶν παλαιῶν φοιτητῶν, ἀκόμη καί στούς σημερινούς φοιτητές), τῆς Κούβας, τοῦ Βιετνάμ, τῆς Κίνας (οἱ ἀνταντακλάσεις τῆς πολιτιστικῆς ἐπανάστασης ἔπαιζαν ἓναν ὄχι εὐκαταφρόνητο ρόλο στή διαμόρφωση τῆς φοιτητικῆς ιδεολογίας τοῦ Μάη)· καθὼς δέν μᾶς ἐξηγεῖται ὅτι ἡ ἀστική ιδεολογία εἶναι τραυματισμένη, γιά νά μὴν πῶ ἀποδιοργανωμένη, ἀπό τά γεγονότα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας πού διαδέχθηκαν τόν Α΄ παγκόσμιο πόλεμο, τόν Ἐμφύλιο τῆς Ἰαπωνίας, τόν τελευταῖο πόλεμο καί τίς σοσιαλιστικές ἐπανάστασεις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς· καθὼς δέν μᾶς ἐξηγεῖται (διότι σ' αὐτό τό σημεῖο ριζώνουν ὅλα τά ὑπόλοιπα) ὅτι ἡ μικροαστική τάξη, ἀκόμη καί ὀρισμένα ἀστικά «στελέχη», καί στήν ἴδια τή Γαλλία, ἔχουν πληγεῖ ἀπό τήν οἰκονομική κρίση πού τούς ἀπειλεῖ καί τήν ἀνεργία πού τούς ἀγγίζει (πόσοι μελλοντικοί ἄνεργοι στίς γραμμές τῶν σημερινῶν φοιτητῶν;) – καθὼς δέν μᾶς ἐξηγεῖται τίποτε ἀπό ὅλα αὐτά, κάθε «κοινωνιολογική» ἀνάλυση τῆς φοιτητικῆς ιδεολογίας τοῦ Μάη τοῦ 1968 ἀποβαίνει μιά ἀνάλυση ψυχοκοινωνιολογίας, ἄρα ἰδεαλιστική, ἀποβαίνει ἀνάλυση τοῦ «κοινωνικοῦ φαντασιακοῦ» μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδας, τῆς φοιτητικῆς ὁμάδας, σέ ἀέναη μετάβαση, συνεχῶς ἀνάμεσα σέ δύο καρέκλες.

Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι καθίσταται ἀδύνατο νά ἀναλογιστεῖ κανεῖς τό γεγονός ὅτι, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία, μιά ιδεολογική φοιτητική εξέγερση ἐξάπλωθηκε καί στά Λύκεια καί σέ σημαντικά στρώματα νέων διανοούμενων ἐργαζομένων καί ἔτσι ἔγινε *ιδεολογική εξέγερση μαζῶν*, ὅτι δηλαδή, γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία, ἡ ἐν λόγω ιδεολογική εξέγερση ἔθιξε ὄχι μόνο «τίς καθιερωμένες ἀξίες» ἀλλά ἐπίσης τούς θεσμούς τοῦ κράτους καί τίς προαιώνιες πρακτικές τους (τό ἐκπαιδευτικό σύστημα πρῶτ' ἀπ' ὅλα), ὅτι δηλαδή αὐτή ἡ γαλλική ιδεολογική εξέγερση δέν εἶναι παρά ἓνα μέρος μιᾶς ιδεολογικῆς εξέγερσης τῆς *παγκόσμιας νεολαίας* κι ὅτι ἀποκτᾶ χαρακτηριστικά ἀναμφισβήτητα προοδευτικό παρά τά λάθη της, τήν ἀλαζονεία της καί τίς ἀναπόφευκτες αὐταπάτες της.

Γιά νά συνοψίσω μέ δυό λόγια: ὅταν δέν ξέρουμε ἀπό ποῦ ἔρχεται μιά ιδεολογική εξέγερση, ὅταν δέν γνωρίζουμε σέ ποῖο ἱστορικό βάθος ριζώνει, εἶναι πιθανότατο νά μὴν μπορέσουμε νά διαγνώσουμε ποιά εἶναι ἡ σημασία της, ἡ ἐμβέλεια της, καί ποῖο θά εἶναι τό πολιτικό της μέλλον, ἄρα σέ ποῖο βαθμό μπορεῖ ἢ ὄχι νά βοηθήσει τήν προλεταριακή ταξική πάλη ἐνάντια στόν ἱμπεριαλισμό, σέ ἐθνικό καί παγκόσμιο ἐπίπεδο.

Θά μπορούσα νά σταθῶ ἐδῶ· ἀλλά πρέπει νά πάω πρὶν κάτω.

Μάης φοιτητικός ή εργατικός;

Ο Βερρέ έχει απολύτως τό δικαίωμα νά αφιερώσει μιά μελέτη στην ιδεολογία της φοιτητικής δράσης του Μάη. Άλλωστε δέν μιλά μόνο γιά τή φοιτητική εξέγερση. Μιλά καί γιά τήν εργατική απεργία. Όταν μιλά γιά τήν εργατική απεργία χρησιμοποιεί μιά γλώσσα μαρξιστική κι όχι ψυχοκοινωνιολογική. Ωστόσο, καθώς τό άρθρο του απευθύνεται κυρίως στους φοιτητές, εκτιμώ ότι θά όφειλε, πρίν από κάθε άλλο, νά θεωρήσει πολιτικά απαραίτητο τό ξεκαθάρισμα της λανθασμένης αναπαράστασης πού έχει ακόμη ή πλειονότητα των φοιτητών γιά τά γεγονότα του Μάη.

Δέκα μήνες μετά τόν Μάη του 1968, λαμβανομένης υπόψη της άκραίας σύγχυσης στην όποια βρίσκονται πολλοί φοιτητές πού θεωρούν τόν έαυτό τους «έπαναστάτη» ή απλώς «προοδευτικό», δέν μπορούμε νά θεωρήσουμε ότι τά πράγματα έχουν φωτιστεί επαρκώς στό σημείο αυτό, καί ότι γιά τόν φοιτητικό κόσμο ό Μάης ήταν πρίν απ' όλα «Μάης των προλεταρίων». Ξέρω βέβαια ότι έτσι χαρακτηρίσε τό κόμμα τόν Μάη, αλλά αυτή ή τοποθέτηση του κόμματος —γιά λόγους πού πρέπει νά αναλυθούν διότι είναι σοβαροί— πολλούς φοιτητές δέν τούς άγγιξε καί διατηρούν ακόμη αυταπάτες ως προς τήν πραγματική ιεράρχηση των γεγονότων. Αν ύποθεθεί ότι είχε κανείς τήν ικανότητα νά παρουσιάσει μιάν επιστημονική ανάλυση της ιδεο-

λογίας τους, γιά νά μπορέσει νά τούς απευθυνθεί, θά πρεπε κατ' αρχήν νά δάλει τά πράγματα στή σειρά τους καί νά όνομάσει αυτό πού ήταν ό Μάης του '68. Τί ήταν αλήθεια ό Μάης του '68 στή Γαλλία;

Η εργατική απεργία: τά πρωτεΐα

Μιά συνάντηση ανάμεσα από τή μιά μεριά, απ' όσο γνωρίζω, χωρίς προηγούμενο στην δυτική ιστορία μιάς γενικής απεργίας, χωρίς προηγούμενο ως προς τόν αριθμό των απεργών καί τή διάρκειά της καί από τήν άλλη μεριά μιάς γενικευμένης δράσης όχι μόνο φοιτητών αλλά επίσης καί μαθητών λυκείων καί «διανοομένων» (νέων «διανοομένων εργαζομένων», γιατρών, αρχιτεκτόνων, καλλιτεχνών, νομικών, μηχανικών, υπαλλήλων, δημοσιογράφων, κατώτερων καί μεσαίων στελεχών κ.λπ.).

Σ' αυτή τή συνάντηση, ή γενική απεργία κατά τρόπο συντριπτικό ήταν τό απολύτως καθοριστικό φαινόμενο, ενώ ή δράση των φοιτητών, των μαθητών καί των «διανοομένων», πού χρονικά προηγήθηκε, ήταν ένα νέο γεγονός, τεράστιας μέν σημασίας, ώστόσο ύποκείμενο στό πρώτο. Πρέπει επίσης νά αναγνωριστεί τό ακόλουθο γεγονός πού γενικώς παραγνωρίζεται: ενώ γιά τήν αστική τάξη, γιά τούς γονείς τους αλλά καί γιά τούς ίδιους, οι φοιτητές κατείχαν τό προσκήνιο των γεγονότων μέ θεαματικές πράξεις, ή πιό σύνθετη καί σέ βάθος δράση προερχόταν από στρώματα μή φοιτητικά: τούς μαθητές λυκείων, τούς φοιτητές των τεχνικών σχολών, τούς νέους εργαζόμενους διανοούμενους. Νά όμως πού τό άρθρο του Βερρέ δέν μνημονεύει τή σπουδαιότητα της δράσης αυτών των τελευταίων στρωμάτων.

Αυτή ήταν, νομίζω, τουλάχιστον σέ γενικές γραμμές, ή ιστορική πραγματικότητα άν ιεραρχήσουμε τή σπουδαιότητα των αντίστοιχων κινητοποιήσεων πού ναι μέν συναντήθηκαν τόν Μάη του '68, δέν κατάφεραν ώστόσο νά συγχωνευθούν. Όμως, εδώ καί δέκα μήνες, εκτός από τους άφορισμούς του Ντέ Γκώλ, πού σκοπεύει κατευθείαν τούς εργάτες στους όποιους καταγγέλλει τήν άπειλή «όλοκληρωτισμού», όλοι οι επίσημοι δημοσιολόγοι, άστοί καί μικροαστοί (μιά τεράστια φιλολογία πού γεμίζει τήν έθνική καί διεθνή αγορά εκδόσεων), μαζί δυστυχώς καί πολλοί δημοσιολόγοι φοιτητές, αποκλειστικά ή έστω σχεδόν αποκλειστικά, προσηλώθηκαν στόν φοιτητικό Μάη. Τό λέω καθαρά: φοιτητικό Μάη, διότι ό μαθητικός Μάης όπως καί ό Μάης των διανοομένων εργαζομένων δέν δικαιούνται τήν ίδια διαφήμιση. Αντίθετα, εκτός από τίς δημοσιεύσεις του κόμματος καί της CGT πού, απ' όσο γνωρίζω, δέν παρουσίασαν ακόμη έμπεριστατωμένες κοινωνιολογικές αναλύσεις γιά όσα συνέβησαν στά διάφορα στρώματα των εργαζομένων κατά κλάδο παραγωγής καί άπασχόλησης, καί εκτός από μερικά μεμονωμένα ρεπορτάζ, μιά σχεδόν άπόλυτη σιωπή καλύπτει τόν εργατικό Μάη (Μάη των προλεταρίων, σύμφωνα μέ τήν ακριβή έκφραση του Σαλινί).

Όμως όποιες κι άν είναι οι πεποιθήσεις του Βερρέ πάνω σ' αυτό τό ζήτημα (και δέν άμφιβάλλω για την όρθότητά τους), μέ τή διάταξη των κεφαλαίων της άνάλυσής του, άρα μέ τό μέρος πού επιλέγει στο κείμενό του για νά παρουσιάσει την εργατική άπεργία, καταλήγει σέ ένα άποτέλεσμα πού σίγουρα άπεύχεται ένώ, μέ την κριτική των φοιτητικών άυταπατών, όρθώς προσπαθεί νά διορθώσει τις παραστάσεις πού έχον οι φοιτητές για τή σχέση άνάμεσα στις ιδέες τους για άπεργία («άναλογική άπεργία») και την ίδια την άπεργία: ώστόσο δέν άποκαθιστά την άπεργία στην πραγματική της θέση, ή διαφορετικά δέν καταδεικνύει την *πραγματική σχέση, την υποκείμενη σχέση*, πού διαμορφώθηκε άνάμεσα στις φοιτητικές και άλλες δραστηριότητες μέ τή γενική άπεργία των εργαζομένων. Είτε τό θέλει είτε όχι, και σέ πείσμα συχνά έγκυρων κριτικών του, διατηρεί άντικειμενικά τους φοιτητές-αναγνώστες του στην ύπ' αριθμόν 1 άυταπάτη ως πρός τή δικιά τους «έρμηνεία» του Μάη. Διότι πολλοί φοιτητές επιχειρούν αϋθόρμητα νά γράψουν την ιστορία του Μάη μέ βάση την ύπερβολή «φοιτητικός Μάης», πράγμα πού, σίγουρα, κάθε άλλο παρά δυσαρесеϊ την άστική τάξη, μία τάξη πού διάζεται νά λησμονήσει και νά κάνει τά παιδιά της νά λησμονήσουν ότι χωρίς τή συγκλονιστική άπεργία έννέα εκατομμυρίων άπεργών τά όδοφράγματα του Καρτιέ Λατέν θά άφηναν ίσως περισσότερα τραύματα άπό προσδοκίες και ζωντανά άκόμη όνειρα, μία και έμπνέουν άτακτες μέν, ώστόσο έπίμονες και σέ βάθος κινητοποιήσεις πού είδαμε άπό τόν Όκτώβριο του 1968, κυρίως στά λύκεια, τις τεχνικές σχολές κ.λπ.

Τά ιδεολογικά ρεύματα

Μετά άπό αυτές τις έπιφυλάξεις, άν περάσουμε στο ίδιο τό άντικείμενο της άνάλυσης του Βερρέ, δέν θά τό όνομάζαμε «Τό φαντασιακό κοινωνικό» των φοιτητών, αλλά τά *ιδεολογικά ρεύματα* πού υλοποιήθηκαν μέ τις κινητοποιήσεις φοιτητών, μαθητών και «διανοουμένων» τόν Μάη του '68 στη Γαλλία. Κι εδώ άκόμη φοβάμαι ότι ό Βερρέ ένδίδει σέ μία διπλή άνεπάρκεια ή άυταπάτη.

1. Πραγματεύεται την φοιτητική ιδεολογία, σάν νά υπήρχε μόνο μία. Όστόσο γνωρίζει καλά, και τό δηλώνει, ότι ό «φοιτητικός χώρος» είναι σύμμεικτος διότι, εκτός άπό 8 ή 9% παιδιά εργατών, περιέχει γόνους πολύ διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων, άπό τή χαμηλότερη μικροαστική τάξη έως τή μεγαλοαστική και τά υπόλοιπα της άριστοκρατίας. Άν επιπλέον θεωρήσουμε ότι στις κινητοποιήσεις του Μάη έλαβαν μέρος όχι μόνο οι φοιτητές αλλά και σημαντικός αριθμός νέων διανοουμένων εργαζομένων, γίνεται ιδιαίτερα δύσκολο νά μιλήσει κανείς για μία ιδεολογία, εκτός κι άν θά έπρεπε νά την θεωρήσει ως άσταθή συνδυασμό πολλών ρευμάτων. Και πράγματι, για νά σταθεί κανείς μόνο στην περίπτωση των φοιτητών, ύστερα άπό τις άλλεπάλληλες

διασπάσεις πού συμπαράλιασαν την Ένωση Κομμουνιστών Φοιτητών (UEC) άπ' άφορμή τους άντιμπεριαλιστικούς άγώνες (πόλεμος της Άλγερίας, λατινοαμερικανικό άντάρτικο, Βιετνάμ) και ύστερα άπό τή διάσπαση του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος, υπήρξαν πολλά ρεύματα διαφορετικών ιδεολογικών τάσεων πού άναφέρονταν είτε στον άναρχισμό (Κίνημα της 22 του Μάρτη), είτε στον τροτσισμό, είτε στον γκεδαρισμό, είτε στην πολιτιστική επανάσταση της Κίνας.

Αυτή ή πολυμορφία έξηγει έν μέρος τις διακυμάνσεις των φοιτητικών κινητοποιήσεων, τους δισταγμούς τους: έν μέρος επίσης την άδυναμία τους: οι περισσότερες «όμαδοϋλες» διασπάστηκαν ή έξαφανίστηκαν μέσα στη δοκιμασία του Μάη. Τώρα, και δέν μπορούμε νά πούμε για πόσο, δεσπόζει μία «άντιγκρουπουκουλική» και γενικώς άντιοργανωτική ιδεολογία νεο-λουξεμπουργικού τύπου πού βρίσκει όργανα «υποκατάστασης»² στις «Επιτροπές Δράσης», πού σέ πολλές περιπτώσεις δέν είναι χωρίς άποτελεσματικότητα.

Κάθε άνάλυση, λοιπόν, της φοιτητικής ιδεολογίας θά έπρεπε νά παίρνει υπόψη της όλα αυτά τά σύμμεικτα δεδομένα. Διότι άκόμη είναι άρκετά διαδεδομένη σέ εύρύτατα στρώματα του φοιτητικού χώρου μία άυταπάτη, ότι υπάρχει μία και μόνο φοιτητική ιδεολογία.

Κατά τή δική μου άντίληψη, τό νόημα, άν όχι ή συνοχή, των φοιτητικών κινητοποιήσεων πρέπει νά άναζητηθεί κατά τή μεριά των στόχων, κι άκόμη βαθύτερα κατά τή μεριά των καθοριστικών αιτίων πού προκάλεσαν τή φοιτητική έξέγερση.

2. Ό Βερρέ επιπλέον φαίνεται νά θεωρεί ότι τόν Μάη ή κυρίαρχη στο φοιτητικό χώρο ιδεολογία ήταν ή «άναρχοσυνδικαλιστική» για την όποία παραδόξως λέει ότι είναι ιδεολογία του άναρχισμού πού έχει σχέση μέ τις μάξες, λές και ό άναρχισμός δέν θά μπορούσε νά είναι μία ιδεολογία μαζική, ιδιαίτερα σ' αυτά τό τόσο έτερόκλητης προέλευσης κοινωνικά στρώματα όπως άλλωστε και τά κοινωνικά στρώματα καταγωγής των φοιτητών. Και έπικαλείται συνθήματα όπως «εργατική έξουσία», «συνδικαλιστική έξουσία» κ.λπ.

Όστόσο, άπ' όσο γνωρίζω, τόν Μάη ή κυρίαρχη ιδεολογία στο φοιτητικό χώρο έν γένει ήταν ή άναρχοελευθεριακή, παρ' όλο πού σέ όρισμένα κέντρα (Ναντέρ π.χ. όπου στον εργατικό χώρο κυριαρχεί μία ισχυρή άναρχοσυνδικαλιστική παράδοση) ένδέχεται φοιτητές νά έριξαν συνθήματα άναρχοσυνδικαλιστικά τά όποια, πάλι άπ' ό,τι γνωρίζω, διακηρύχτηκαν κυρίως άπό την CFDT και τό PSU: «εργατική έξουσία», «φοιτητική έξουσία», «άγροτική έξουσία». Για την ώρα, Μάρτιος 1969, μου φαίνεται ότι ή κυρίαρχη ιδεολογία στον προχωρημένο πυρήνα του φοιτητικού «κινήματος» είναι μία ιδεολογία νεο-λουξεμπουργικού τύπου, παρ' όλο πού ή άναρχική ιδεολογία παραμένει ι-

2. Ό Βερρέ μιλάει δικαιολογημένα για διαδικασία υποκατάστασεων.

σχυρή και μέ μορφές σχετικά επεξεργασμένες.

Κριτική άρνητική, θετική κριτική

Πρέπει τώρα να μιλήσω για τις αρχές που εμπνέουν την επέμβαση του Βερρέ, δηλαδή τη σχεδόν κριτική μορφή του άρθρου του. Είναι φανερό ότι πρέπει άπαραιτήτως, όπως έλεγε ο Λένιν αναφορικά με τον έργατικό άριστρισμό, να κριθούν «αύστηρά» οι αυταπάτες και τα λάθη των συντρόφων μας φοιτητών, ότι δεν πρέπει να κολακεύουμε τη νεολαία. Άλλά ακριβώς πρέπει να πάρουμε πολύ σοβαρά υπόψη ότι αυτά τα λάθη είναι μια «παιδική ασθένεια», όχι της έργατικής τάξης, αλλά της νεολαίας, της σπουδαστικής ή διανοούμενης νεολαίας.³ Δεν πρέπει να συγχέουμε αυτόματως αυτή τη νεολαία με τις μικρές πολιτικές ομάδες που επιδιώκουν να πάρουν την καθοδήγησή της – ούτε τις προσδοκίες και τις αντιδράσεις της με τα συνθήματά τους. Γιατί πρέπει να μάς ενδιαφέρει ή μάζα της διανοούμενης και σπουδάζουσας νεολαίας και οι βαθύτερες τάσεις της. Όμως δεν νομίζω ότι ή μέθοδος που χρησιμοποίησε ο Βερρέ στο άρθρο του είναι ή καλύτερη (μια άρνητική κριτική, μέ μορφή ψυχρά σατιρική, χωρίς έπαρκείς εξηγήσεις, χωρίς προβολή διεξόδων, αν και γνωρίζω ότι αυτές οι τελευταίες δύο απαιτήσεις δεν είναι εύκολόβρετες στην παρούσα συγκυρία).

Τί οφείλει να κάνει ένας κομμουνιστής, δέκα μήνες μετά τον Μάη, για να βοηθήσει τους φοιτητές που διακατέχονται ακόμη μαζικά από τις επιπτώσεις των ιδεολογικών αυταπατών με τις όποιες κάλυψαν, τον Μάη, τις μερικές φορές τυχοδιωκτικές αλλά ωστόσο θαρραλέες ή και ήρωικές κινητοποιήσεις τους; Ό Λένιν μάς δείχνει τό δρόμο σέ ένα κείμενό του το 1916 που αναφέρει ο Σαλινί:

«...Μπροστά στην ανεπάρκεια ιδεολογικής καθαρότητας αυτών των νέων ανθρώπων πρέπει να αντιδράσουμε τελείως διαφορετικά από τα καθιερωμένα, οφείλουμε να αντιδράσουμε διαφορετικά απέναντι στη θεωρητική σαλάτα και την έλλειψη επαναστατικής συνέπειας που επιδεικνύουν οι ενήλικοι (Κάουτσκι και Σία) που εξαπατούν τό προλεταριάτο ισχυριζόμενοι ότι μπορούν να καθοδηγήσουν και να εκπαιδεύσουν τούς άλλους ενάντια σ' αυτούς είναι αναγκαίος ένας σκληρός αγώνας. Έδώ έχουμε να κάνουμε μέ οργανώσεις της νεολαίας που διακηρύσσουν ανοιχτά ότι έξυπηρετούν τη διαπαιδαγώγηση της νεολαίας, ότι τό κύριο καθήκον τους είναι να διαμορφώσουν στελέχη για τά σοσιαλιστικά κόμματα. Πρέπει να κάνουμε τά πάντα για να βοηθήσουμε αυτή τη νεολαία, να επιδείξουμε τη μεγαλύτερη ύπομονή απέναντι στα λάθη της, να διορθώσουμε λίγο λίγο τά λάθη της μέ την πειθώ κι όχι μέ την αντιπαλότητα. Δεν είναι σπάνιο άνθρωποι μίας όρι-

σμένης ήλικίας ή ήλικιωμένοι να μην ξέρουν πώς να πλησιάσουν τη νεολαία, μια νεολαία που αναγκαστικά έρχεται στο σοσιαλισμό από διαφορετικούς δρόμους σέ σχέση μέ τούς πατέρες της, μέ άλλες μορφές και σέ άλλες συνθήκες...».

Γνωρίζω ότι οι συνθήκες τόν Μάρτη το 1969 δεν είναι ίδιες μ' εκείνες το 1916, ότι είναι πολύ δύσκολο να έχει κανείς την άλλοτινη ύπομονή, ιδίως απέναντι σέ συστηματικές επιθέσεις που στοχεύουν κατευθείαν τό κόμμα και την CGT. Σκέφτομαι όμως ότι ή σύσταση το 1916 διατηρεί όλη την αξία της, ακόμη και σέ μια κατάσταση όπου τό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα επιπλέον σπαράσσεται από μια σοβαρότατη διάσπαση (τό 1916 ή κατάσταση δεν ήταν πολύ καλύτερη). Δεν νομίζω, λοιπόν, ότι θά 'ταν σωστό να άρκεϊται κανείς στην άφ' ύψηλου κριτική, μέ τη σιγουριά που δίνει σέ έναν «ώρμιο άνθρωπο» ή πολιτική

3. "Όταν αναφέρεται κανείς στον άριστρισμό και παραθέτει τό έργο που ο Λένιν αφιέρωσε σ' αυτό τό ζήτημα, δεν πρέπει να ξεχνά ότι ο Λένιν μιλούσε για έργατικό άριστρισμό και όχι για φοιτητικό.

Πρέπει ιδίως να ξαναθυμίσουμε ότι στα συμπεράσματα το 1916 του ο Λένιν έγραφε: «Όλοφάνερα τό λάθος που φανερώνεται στον άριστερό δογματισμό μέσα στο κομμουνιστικό κίνημα είναι, στην παρούσα στιγμή, χίλιες φορές λιγότερο επικίνδυνο και βαρύνον από τό λάθος που φανερώνεται από τό δεξιό δογματισμό».

Και προσέθετε ότι ο έργατικός άριστρισμός ήταν μια παιδική άρρώστεια που μπορούσε «σέ όρισμένες συνθήκες να θεραπευτεί εύκολα». Διακινδυνεύω εδώ μια προσωπική άποψη.

Παρά τις διαφορές ως προς τό αντικείμενο (φοιτητικός άριστρισμός στη θέση το 1916 έργατικού άριστρισμού) και ως προς τη συγκυρία, θεωρώ πάντα ισχύουσα τη συγκριτική κρίση το 1916 του Λένιν πάνω στους άμοιβαίους κινδύνους. Θα προσέθετα: ιδίως στον φοιτητικό-διανοούμενο χώρο, ο άριστρισμός δογματισμός παρουσιάζει ένα λάθος χίλιες φορές λιγότερο επικίνδυνο και βαρύ από τό λάθος το 1916 του δεξιού δογματισμού.

Άντιθέτως, θα προσέθετα ότι οι συνθήκες της παρούσας συγκυρίας κινδυνεύουν να καταστήσουν έξαιρετικά δύσκολη την «άνασκευή» αυτού το 1916 λάθους: ακόμη και για τόν απλό λόγο ότι, ανακαλώντας αυτή τη συγκυρία, οι «ένδιαφερόμενοι», ή τουλάχιστον άρκετοί ανάμεσά τους, άρνούνται και θά άρνούνται έντονότατα τις «φροντίδες», τις όποιες όρισμένοι, αν υποθέσουμε ακόμη ότι θέλουν πραγματικά να τούς βοηθήσουν, θά τούς προσφέρουν. Αυτή ή άρνηση, και ή μορφή της, αποτελούν ένα από τά αντικειμενικά στοιχεία της κατάστασης στους «φοιτητικούς» κύκλους, που θά ήταν επιπόλαιο να μην τά παίρνουμε σέ σέβαρά, έστω και για να μπορέσουμε ν' αναλύσουμε τούς λόγους, οι όποιοι δεν αναδύονται από την «ψυχο-» ή την «ψυχο-κοινωνιολογία». Όσοι έχουν μια πραγματική έμπειρία από την παιδαγωγική και πολιτική πρακτική στον φοιτητικό χώρο, κυρίως των λυκείων, τό γνωρίζουν.

πείρα, κριτική απέναντι σέ μιά φοιτητική νεολαία πού ψάχνει τό δρόμο της σέ συνθήκες πού δέν είναι «δύσκολες» μόνο γιά τήν ίδια. Διότι αν θέλουμε νά λογαριάσουμε τά κύρια στοιχεία τής κατάστασης μέσα στήν όποια ψάχνει τό δρόμο της, οφείλουμε νά ξεετάσουμε δύο γεγονότα καί νά τά δοῦμε κατάματα.

1. Η ιδεολογική εξέγερση τής σπουδάζουσας νεολαίας, πού στή Γαλλία ἔφτασε στό ἀπόγειό της τόν Μάη τοῦ 1968, εἶχε ἀρχίσει δέκα μέ δεκαπέντε χρόνια νωρίτερα σέ πολλά σημεία τοῦ κόσμου. Ἐπρόκειτο προφανῶς γιά ἓνα τελείως διαφορετικό γεγονός σέ σχέση μέ τίς ἐφήμερες αἰσθητίζουσες ἐξεγέρσεις τής δεκαετίας τοῦ '20 ἢ τήν ἔνταξη τής νεολαίας στά προπολεμικά φασιστικά κινήματα. Στήν πραγματικότητα, πρόκειται γιά μιά παγκόσμια εξέγερση καί ἀναμφισβήτητα, παρά ὀρισμένα ἔστω σοβαρά παρατράγουδα, ἦταν μιά εξέγερση προοδευτική πού κατέχει κάθε ἄλλο παρά εὐκαταφρόνητη θέση στήν παγκόσμια ταξική πάλη ἐνάντια στόν ἱμπεριαλισμό. Προσβάλλει καίρια τόν καθωυτό μηχανισμό ἐγχάραξης τής ἀστικής ιδεολογίας, δηλαδή τό καπιταλιστικό ἐκπαιδευτικό σύστημα. Εἶναι ἀπολύτως θεμιτό νά σκεφθεῖ κανεῖς ὅτι, ἀκόμη καί αν ὑποστῇ σοβαρές ἀναδιπλώσεις, ἡ εξέγερση αὐτή ἔχει μπροστά της ἓνα πραγματικό καί βιώσιμο μέλλον. Τό θεμελιώδες ἐρώτημα πού τίθεται σ' αὐτή τήν ἐξεγερμένη νεολαία εἶναι τό ἀκόλουθο: θά μπορέσει μέ ἔργα κι ὄχι μέ λόγια νά πραγματοποιήσει τή συγχώνευσή της

μέ τό ἐργατικό κίνημα; Θά βοηθηθεῖ γιά νά πραγματοποιήσει αὐτή τή συγχώνευση;

2. Ὅμως ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἐκπληκτική νεολαία ὑποχρεώθηκε τόν Μάη στή διεξαγωγή τοῦ γιγαντιαίου ἀγώνα, πολύ μεγάλου γιά τίς δυνάμεις της, σέ συνθήκες ἀντικειμενικά δραματικές: ἀφέθηκε, ἐγκαταλείφθηκε στόν ἑαυτό της, ἄρα μόνη.

Τά Κ.Κ. ἔχασαν τήν ἐπαφή μέ τήν εξέγερση τής νεολαίας

Ἐδῶ ἐντοπίζουμε ἓνα ἀντικειμενικό γεγονός πού θά πρεπε νά ξεετάσουμε μέ τόν σοβαρότερο τρόπο. Εἶναι γεγονός ὅτι, ἐκτός ἀπό τήν Κίνα, ὅπου σέ μιά συγκυρία τελείως διαφορετική καί γιά ἄμεσους σκοπούς πού δέν ἀντιστοιχοῦν στίς δικές μας συνθήκες, ἡ ἴδια ἡ διεύθυνση τοῦ λαϊκοῦ κράτους τέθηκε ἐπικεφαλῆς (ἢ πῆρε τήν πρωτοβουλία;) τής ιδεολογικῆς ἐξέγερσης τής νεολαίας, τά δικά μας κομμουνιστικά κόμματα, ἐδῶ καί χρόνια, σημαδεύτηκαν ἀπό διαδοχικές κρίσεις τής φοιτητικῆς κομμουνιστικῆς ὁργάνωσής τους καί στήν πραγματικότητα ἔχασαν τήν ἐπαφή μέ τή μάζα τής σπουδαστικῆς νεολαίας.

Δέν ἔχω δεῖ ὅμως νά ἔχουν πάρει στά σοβαρά οὐτε νά ἔχουν ἀναλύσει σέ βάθος αὐτό τό γεγονός πού εἶναι σημαντικό ὄχι μόνο γιά τήν ἱστορία τοῦ τόπου μας, γιὰτί ξεπερνᾷ τά σύνορά μας δεδομένου ὅτι προσέβαλε καί προσβάλλει ἐδῶ καί πολλά χρόνια ὄχι μόνο τίς καπιταλιστικές χώρες ἀλλά καί ὀρισμένες σοσιαλιστικές. Δέν γνωρίζω καμιά συγκεκριμένη ἀνάλυση, συστηματική καί ἐμπεριστατωμένη, τής συγκεκριμένης παγκόσμιας καί ἐθνικῆς κατάστασης πού προκάλεσε αὐτή τήν ἀπώλεια ἐπαφῆς, ἰδιαίτερα ἐπιζήμια ὄχι μόνο στήν ἐργατική ταξική πάλη ἀλλά καί στήν ἴδια τήν σπουδάζουσα νεολαία.

Γνωρίζω ἐπίσης ὅτι, σέ μιά κρίσιμη στιγμή τής πάλης τῶν τάξεων, τό κόμμα, μετά τόν Μάη, κάνει μεγάλες προσπάθειες γιά νά ξανασυνδέσει τοὺς δεσμούς του μέ ὅ,τι ἔχασε ἐπαφή, ἀλλά ἡ ἔλλειψη συγκεκριμένων ἀναλύσεων τής κατάστασης πού προκάλεσε αὐτό τό ὀδυνηρό γεγονός μέ κάνει νά ἔχω βάσιμους φόβους ὅτι οἱ νέοι δεσμοί πού ἐπιχειροῦνται βασίζονται σέ ὀρισμένα διαφορούμενα ἢ σέ ὀρισμένες ἀποσιωπήσεις πού σίγουρα θά μᾶς κοστίσουν ἀκριβὰ κάποια μέρα, παρά τίς κάποιες νίκες πού θά ἀποδοῦν ἐν μέρει πύρρειες. Διότι, σύμφωνα καί μέ τή λενινιστική θεωρία, δέν μποροῦμε νά διορθώσουμε ἓνα λάθος ἢ νά πληρώ-

4. Ὁ Βαλντέκ Ροσέ τό εἶχε ἀναφέρει γιά τή Γαλλία, στήν εἰσήγησή του στήν Κεντρική Ἐπιτροπή τῆς 8ης Ἰουλίου '68, ὡς ἑξῆς (οἱ ὑπογραμμίσεις δικές του): «Μέχρι τώρα τό κόμμα μας ἄσκησε στοὺς φοιτητικούς κύκλους μιά κάθε ἄλλο παρά εὐκαταφρόνητη ἐπίδραση, ἀλλά ἐντούτοις ὀλοφάνερα ἀνεπαρκή, ἡ ὁποία φυσικά ἐγινε αἰσθητή μέ ἀρνητικό τρόπο στό τελευταῖο μας κίνημα».

σουμε τό κενό πού δημιουργείται από ένα λάθος πα-
ρά υπό τόν απαράβατο όρο νά αναλύσουμε ως τή ρί-
ζα τίς αιτίες τοῦ λάθους.

Όσα λέω γιά τή φοιτητική κατάσταση, τηρουμένων
τῶν ἀναλογιῶν, ἰσχύουν καί γιά τήν κατάσταση τῆς ἱ-
δίας τῆς ἐργατικῆς τάξης τόν Μάη. Ἄν διαθέταμε πε-
ρισσότερες συγκεκριμένες ἀναλύσεις γιά ὅσα συνέβη-
σαν τόν Μάη στά διάφορα στρώματα τῶν ἐργαζομέ-
νων καί στούς διάφορους κλάδους τῆς παραγωγῆς καί
τῆς ἀπασχόλησης, θά μπορούσαμε σέ μεγάλο βαθμό νά
βοηθήσουμε τοὺς φοιτητές νά διορθώσουν τήν ιδέα
πού ἔχουν γιά τήν ἐργατική τάξη, ἐν μέρει ἐσφαλμέ-
νη, γιά τίς συνθήκες μέσα στίς ὁποῖες ὑπάρχει καί ἀ-
γωνίζεται, γιά τοὺς ρυθμούς της, τίς ἐμπειρίες της, γιά
τήν ἐμπιστοσύνη της καί τίς δυσπιστίες της.

Νομίζω ὅτι θά μπορούσα νά βεβαιώσω ὅτι ἡ ἔλλει-
ψη σφαιρικῆς ἀνάλυσης, συστηματικῆς καί συνάμα ἐ-
μπεριστατωμένης, γιά τίς αιτίες τῆς ἀπώλειας ἐπαφῆς
ἀνάμεσα στό κόμμα καί τή σπουδάζουσα νεολαία ἀφ'
ἐνός καί αὐτή τήν ἀνεπάρκεια συγκεκριμένων ἀναλύ-
σεων γιά τή δράση τῆς ἐργατικῆς τάξης τόν Μάη ἀφ'
ἐτέρου, συνέβαλαν στό νά ἐγκαταλειφθεῖ ἡ δραστηριό-
τητα τῆς σπουδάζουσας καί διανοούμενης νεολαίας
στόν ἐαυτό της κατά καί μετά τόν Μάη, καί νά ἐξω-
θηθοῦν οἱ φοιτητές τόν Μάη κατ' ἀρχήν καί μετά τόν
Μάη στά τυφλά, συνάρτηση ἄλλωστε μέ τή γενναιο-
φροσύνη τους, στίς ἀρχαῖκές αὐταπάτες τῆς κυρίαρχης
σήμερα ἀναρχικῆς ἢ ἀναρχίζουσας ιδεολογίας.

Ἀνάγκη ἐπιστημονικῆς ἀνάλυσης καί αὐτοκριτικῆς

Ἔρχομαι τώρα, ὕστερα ἀπό τά παραπάνω, στό συμπέ-
ρασμα μου, πού θά τό ἤθελα, σύμφωνα μέ τή συμβου-
λή τοῦ Λένιν, ὄχι μόνο κριτικό ἀλλά ἐπίσης καί κυ-
ρίως θετικό, παρ' ὅλο πού μέ βάση τίς διαθέσιμες πλη-
ροφορίες ἀναγκαστικά παραμένει *προγραμματικό*.

Νομίζω λοιπόν ὅτι, ἀπό τή στιγμή πού θά βάλουμε
τά πράγματα στή θέση τους (δηλαδή ἀπό τή στιγμή
πού θά καταδείξουμε τήν *ιστορική προτεραιότητα* τῆς
γενικῆς ἀπεργίας σέ σχέση μέ τή φοιτητική κινητο-
ποίηση), πρέπει νά ἐξετάσουμε μέ τή μεγαλύτερη δυ-
νατή σοβαρότητα τήν ιδεολογική ἐξέγερση τῆς σπου-
δαστικῆς νεολαίας καί τῶν νέων ἐργαζομένων διανοου-
μένων πού κυφοροῦνταν ἀπό καιρό σέ ὁλόκληρο τόν
κόσμο καί στή Γαλλία, καί στή συνέχεια πῆρε θεαμα-
τική μορφή ἐδῶ κι ἐκεῖ (στήν Τουρκία, τήν Ἰαπωνία,
τή Γερμανία, τήν Ἰταλία, τήν Ἰσπανία, τίς ΗΠΑ κ.λπ.)
πρὶν νά γνωρίσει τό κορυφαῖο της σημεῖο στή Γαλλία,
χάρη στή γενική ἀπεργία.

Πρέπει νά αναλύσουμε σέ βάθος τίς βαθύτερες αιτίες,
ἐθνικές καί διεθνείς, αὐτῆς τῆς ιδεολογικῆς ἐξέγερσης,
πού, στό εἶδος της δέβαια, εἶναι ἓνα γεγονός χωρίς
προηγούμενο στήν ἱστορία καί συνάμα *ἀναντίστροπτο*.

Πρέπει ἐπίσης, χωρίς νά κάνουμε πίσω μπροστά σ'
αὐτό τό δύσκολο ἔργο, νά αναλύσουμε τίς αιτίες πού
ὀδήγησαν τά κομμουνιστικά κόμματα νά χάσουν τήν
πολιτική καί ιδεολογική ἐπαφή μέ τή σπουδάζουσα καί
διανοούμενη νεολαία σέ ἐθνικό καί διεθνές ἐπίπεδο.

Πρέπει νά ἐκθέσουμε λεπτομερειακά καί δημόσια
αὐτές τίς ἀναλύσεις καί, ἂν χρειαστεῖ, νά ἔχουμε τό
πολιτικό θάρρος νά περάσουμε ἀπλούστατα ἀπό τήν
ἀνάλυση στήν αὐτοκριτική, νά ἐξαγάγουμε τίς πολιτι-
κές καί ιδεολογικές συνέπειες πού ἐπιβάλλονται. Εἰ-
δάλλως ὑπάρχει φόβος τό συγκλονιστικό χάσμα ἀνά-
μεσα στό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης, τήν σπουδάζου-
σα καί τή διανοούμενη νεολαία ἢ νά μὴ γεφυρωθεῖ
πραγματικά ἢ νά γεφυρωθεῖ ὅπως ὅπως, δηλαδή μάλ-
λον ἄσχημα, μέ ὅλες τίς ἀπώλειες καί τά τραύματα
πού θά συνεπαγόταν ἓνα ἄσχημο γεφύρωμα.

Ἔτσι μόνο θά μπορέσουμε νά βοηθήσουμε «ὑπομο-
νετικά, μέ τήν πειθῶ καλύτερα κι ὄχι μέ τήν ἀντιπα-
λότητα», μέ ὅλες μας τίς δυνάμεις, τοὺς νέους φοιτη-
τές συντρόφους μας νά βροῦν μιά διέξοδο στίς φοβε-
ρές δυσκολίες μέσα στίς ὁποῖες μάχονται. Ἐννοεῖται ὅ-
τι πρέπει ἐπίσης νά ὑποβάλουμε σέ κριτική, αὐστηρή
ἀν εἶναι ἀνάγκη, τά σφάλματά τους, ἀλλά νά ἔχουμε
στό νοῦ ὅτι αὐτή ἡ *κριτική τῶν λαθῶν* τους ἔχει στό-
χο νά τοὺς βοηθήσει θετικά νά ἐρθουν στίς θέσεις τῆς
ἐργατικῆς τάξης, μιά καί ἡ πλειοψηφία τους ἔχει ἐκ-
φράσει τέτοια διάθεση.

Ὅμως δέν μπορούμε νά τοὺς βοηθήσουμε θετικά πα-
ρά μόνο ἂν ὑποβάλουμε τίς ιδεολογίες τους σέ κριτι-
κή ὑπό τρεῖς προϋποθέσεις:

1. Νά τοὺς γνωρίσουμε μέ λεπτομέρειες τή δράση
τῆς ἐργατικῆς τάξης, τίς ἀρχές της, τίς παραδόσεις
της, τίς μορφές κινητοποίησης καί τίς μορφές πάλης,
πού συχνά φέρνουν σέ ἀμνηχανία μιά νεολαία πού δέν
ἔχει ἄμεση ἐμπειρία τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τοῦ ἐρ-
γατικοῦ κινήματος· νά τοὺς γνωρίσουμε τήν ἀνάγκη
τῆς πολιτικῆς καθοδήγησης τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν
ἐπαναστατική πάλη.

2. Νά ἀναγνωρίσουμε τόν χωρίς προηγούμενο νευ-
τερισμό, τήν πραγματικότητα καί τήν προσοδευτική ση-
μασία τῆς ιδεολογικῆς ἐξέγερσης τῆς σπουδάζουσας
καί διανοούμενης νεολαίας, πού ἀναστατώνοντας ἐκ
τῶν ἔσω ὀρισμένους ιδεολογικούς μηχανισμούς τοῦ ἱ-
μπεριαλιστικοῦ κράτους βοηθᾷ ἀντικειμενικά τήν ἐπα-
ναστατική πάλη τῆς ἐργατικῆς τάξης σέ ἐθνικό καί
διεθνές ἐπίπεδο: νά κάνουμε γνωστή αὐτή τήν πραγ-
ματικότητα στήν ἐργατική τάξη.

3. Νά παράσχουμε ὅλες τίς *ἐπιστημονικές* ἐξηγήσεις
πού θά ἐπιτρέψουν σέ ὅλους, ἀκόμα καί στοὺς νέους,
νά δοῦν καθαρά τά γεγονότα πού ἐξήσαν καί νά προ-
σανατολιστοῦν, ἂν πράγματι τό ἐπιθυμοῦν, στήν ταξι-
κή πάλη ἀνοίγοντάς τους πρόσφορες προοπτικές, δί-
νοντάς τους τά πολιτικά καί ιδεολογικά μέσα τῆς ὁρ-
θῆς δράσης.

μετάφραση: Ἄγγελος Ἐλεφάντης